

“Тудо чылаштлан пагалыме ең лийын”

M/2 12/1403

Тений 20 декабрьште марий калыкын мастар мутсүретчыже, писатель Яков Элексейнын шочмыжлан 110 ий темеш.

Йорло кресаньк ешеш шочын-кушшо Яков Элексейн ўмыржын кугу ужашыжым ялысе икшыве-влакым туныктымашлан пуэн. Пашажым күкшын аклен, Совет правительство тудым «Трудовой Йошкар Знамя» орден дене наградитлен.

Вончдүр (Морко район) — Яков Элексейнын шочмо ялже. Тыштак тудо ешым поген. Пелашыже Акулина Ивановна дене ныл эргым да ик ўдырым ончен куштенит. Кызыт шочышт кокла гыч Агафья Яковлевна Медведево район, Юбилейный поселкышто ўдыржө пелен ила.

Яков Элексейнын шкеж гаяк туныктышо шинчымашан уныкаже уло — Галина Александровна АЛЕКСЕЕВА. Марий кугыжаныш пединститутым тунем лекмек, школышто ыштен, кызыт — йоча садыште. Ешыж дене Советский поселкышто ила.

Галина Александровна коча-коваж нерген уло кумылын шарналтен каласкалеш кўныш.

виктараш. Ту пагытысе закон-влакым кочам сайын пален, тудын полшышко эреак кўлын, сандене эсогыл тора ялла гычат толеденит.

Кочам, Яков Элексейн, кольмо годым (колен 1965 ийыште — авт.) 10 ияш лийынам. Тудо жаплан кочамын возымо произведенийлаж гыч икмыняр героинь прототипшыма тогдаenam. Ачам гын шукыштымак пален да мыланнат каласкален.

Январь тўналтыш. Мемнан каникул жап ыле. Игече йўштō шоген. Шорыкйол арня. Авам Моркыш туныктышо-влакын конференцийшышт каен. А ме йолташ ўдырем дене кечывалымак мўчўрла чиеннат, уремышке лектынна. Ваштарешна ачам толын шуо да ойла: «Кочат ала-мо лийын, черланен». Мый кочамын суртышкыжо куржым. Тудо кроватыштыже киен. Мый колен манын шоненат омыл. Ковамже ойла: «Кочат браным йўдо да «ой, логарешем шинче, нелын ом керт, колемак ала-мо» мане, шкеже возо. Тунамак колен колтыш».

Морко роношко, Йошкар-Олаш Писатель ушемыш телеграмма-влакым колтылмо. Тунемше-влак венокым сўрастареныт, колхозник-влак, колоткам ыштен, йошкар куэм дене шупшыныт. Тойымо кечын ең-влак пошкудо, тора ялла гычат толыныт. Писатель ушем гыч Валентин Колумб ден эше ик писатель ылыч. Колумбым тунам икымше гана ужинам да ушешем йўтыра, мотор марий семын шарналт кодын.

«Кочадам тетла ода уж, чеверласыза» манмекышт, чонлан туге чот йўсын чучын, да ме, икшыве-влак, мўгырен шорташ тўналынна.

Шўгар ўмбаланже пу гыч ыштыме пирамида гай памятникым тунамак ыштен шогалтышт. Вуйыштыжо йошкар шўдыр ыле. Тунамак кочамын шке ямдылен пыштыме курык кўжым верандышт. Кў ўмбалан шкак возен коден: «Здесь покоится тело...»

Кочам, кочам деч кодын, ныл ийым илыш.

Кочам мемнан коклаште ынде шукертсек уке, но тудын поро ончалтышыже, поро кумылжо — эреак ушыштем. Порак ыле такшым. Тудо сонарлаш йўратен огыл, но колым кучен. Кучен пўртылешат, колжым пошкудо-влаклан тугак пуэден пытара ыле. Кочам ден ковам илыме уремышт шым

кеч-кунамат йўтыран кучен. Нуно коктынат арулыкым йўратеныт. Адакшым ковамын моткоч ушан улмыжлан, ончык ужын моштымыжлан кызытат брам. Теве изи гына пример: теле эртен кая, вургемым поген пышташ кулеш. Ковам ик тўрлыжым ик мешакыш, вес тўрлыжым вес мешакыш ойыркален опта ыле. А тудо туткар дечын арален кодаш тыге ыштен улмаш. От пале, мо тыйым вуча, поснак кенез жапыште. Яллаште пожар чўкыдын лиеден. Тыгай годым вургемым арален кодаш, вашке-вашке луктын кышкаш йўнан лийже манын, посна мешаклашке оптен.

Кочам шукеж годым костюм дене коштын. А ковам руш вате гай кужу юбкым чиен. Тудын марла тувырым чийымыжым омак шарне. Ковам колхозышто ыштен. Кугу капан, вяян лийын. Шудым солымо годым моло дечын ойыртемаптын, эре ончылно солен ошкылын. Шочын-кушмо ешыже уло дене илыше, икмарда кресаньк гыч лийын. Кочамлан марлан Курыкўмбал гыч толын. Тулартен пуымо ўдыр лийын гынат, кочам дене пеш келшен иленит.

Школыш кошташ тўналмешкем, шукеж годым пўртыштō кумытын лийына: кочам, ковам да мый. Ковамже пўрткўргō сомылым ыштылеш, а ковамже ўстел коклаште эре возгален шинча. Пўртышт кокла кугытан ыле. Пурымек, прихожий гайрак, вургемым вашталтен чийыме лук, вара — кухня. Кочамын верже — зальште. Мый тудын ручкажымат, почеркшымат шарнем. Чернилашке тушкалтен-тушкалтен воза ыле. Мыланем гын кагаз ден карандашым кучыктен. Тудын писын возымыжым ончен шинчemat, вара шкежат тудын семын уды-

сатель улмыжым школышто произведенийлажым тунемаш тўналмекем веле паленам.

Кочам эше колхозышто парторганизацийым ятыр ий вуйлатен. Кастене партсобранийыш кайымыжымат шарнем.

Мемнам, йоча-влакым, шургымыланна але иктаж йўрдымым ыштымыланна шўрдымыжым, вурсымыжым ом шарне, но пенгыдын каласымыже лийын.

Эше школышкат коштын омыл, мыйым пеленже кол кучаш кондыштара ыле. Пеленна кугу шем пийже эре лийын. Мый кочамын воктенже ончен гына шинчenam да колыштынам. Тудо каласкален, каласкален... Мо нерген — кызыт йўршынат ом шарне. Но кова ден кочан туныктен ойлымышт ушешем сайын лакемын: «Шинча мом ужеш, тудым огыл, а мо кулеш, тудым налман» маныт ыле.

Кызыт икшыве-влакым наука дене кылденрак воспитатлаш толашат гын, кочамын ожнысо, калык традицийлан энертыман воспитаний лийын. Тиде традициялан вара авам' энертен: «Кочат тыге ойла ыле, кочат тыге ышта ыле» манмыжым шарнем.

Кугуракым пагалаш кўлмым ешыште тўнлан шотленит. Кочамын аваже, але мыйын кугезе кувавам, тўвыт сокыр лийын, маныт. Кузе тыге лиймыжым мый ом пале: кугезе кочамже ала сокыр ўдырымак марлан налын, ала вара туткар лийын. Но кугезе ковамын ушан-шотан улмыжлан кўра ужшо ең дечын ала-мыняр кўшкō шынден пагаленыт. Тудо ўстел коклаш шичде, нигокчаш тўналаш тоштын огыл. Ала тунамсе жап гычак Япык кочамын шўмешыже ўдырамаш деке пагалымаш койыш велалтын.

— МЕМНАН еш коча-кованан сурт гыч посна лекше лийын. Ачам, Александр Яковлевич, лесниклан ыштенат, шукежак жапшым чодыраште эртарен. Авам школышто тўналтыш класслам туныктен. Акам ден изам тунемаш коштыныт.

Кочам ден ковамым вичкуд ияшем гыч шарнем. Кызыт изи икшыве-влакым йоча садыш кондыштарат. А мыйын садикем Яков кочам ден Акулина ковамын пўртышт лийын. Авам, шўшам гыч пырыс иге гай сакалтен, омса лондем гоч пуртен шогалтат, «Уныкадам налза» манеш, шкеже пашашке куржеш ыле. Ковам ден кочам мыйым Галя огыл, а эре Галина маныныт.

Шарнымаш дене палдарыме деч ондак кочамын ешыж нергенат каласыман, очыни. Эң кугу икшывышт — мыйын ачам, Александр, кокимшыжо — Агафья, кумшыжо — Петр, вара — Иван, визымшыже — Поликар. Чыла икшывыштым туныкташ, ең радамыш шогалташ тыршенит. Ачам, сар гыч пўртылмекше, лесошколым тунем лектын. Пенсийыш лекмешкыже, лесниклан ыштен. Агафья Яковлевнаже, ме Ови ака манына, Морко педучилищым тунем лектын. Петр изанат туныктышо лийын, но вара милицийыште ыштен. Иыван иза веле колхозышто ыштен. Поликар иза сареш колен. Но Поликар иза кочам ден ковам, икшывыштын, уныкашт-влакын шарнымаштышт эреак пуйто илыше лийын. Сортам чўктен уштымышт годым мутланеныт, фотожо-влакым ончен, шарнен-шарнен, мыланна каласкаленыт, садлантыге чучын: Поликар иза - пеленнак, кызытше пуйто ала-кушко гына лектын — мемнам тыгай шарнен илыме шўлышеш воспитатленит.

Кочам, Яков Элексейн, нерген ойлымо годым ковамым нигузеат брдыжеш кодаш ок лий. Тудо кочамлан пелаш гына огыл, а эн пагалыме, суксешак ужмо енже семын лийын. Кован шомакым, пагален, ончыко шынден. Мо шарнем, ковамым моло семын огыл, а эре Акулина Ивановна манын. Тудыжо пеш шотан удыра-маш лийын. Пöрт көргым

шкешат тудын семын удыраш төчем ыле. А мый кочам эре планым воза шоненам. Кугурак-влак деч пылышышкем ала-кузе кочам — туныктышо, планым воза манме солнен, сандене икана йодынам: «Кочай, ты нар шуко планым возет, а школышкыжо молан от кошт?» Кочамже, «Мый ынде шонго улам, садлан ом кошт» манын, воштыл-воштыл вашештен. А тудын пи-

шкешат тудын семын удыраш төчем ыле. А мый кочам эре планым воза шоненам. Кугурак-влак деч пылышышкем ала-кузе кочам — туныктышо, планым воза манме солнен, сандене икана йодынам: «Кочай, ты нар шуко планым возет, а школышкыжо молан от кошт?» Кочамже, «Мый ынде шонго улам, садлан ом кошт» манын, воштыл-воштыл вашештен. А тудын пи-

тара ыле. Кочам ден кова-мын илыме уремышт шым суртан гына. Кочам кучымо колжым шым суртлан чыла-штлан ситарен. Ен-влак деке почмо шүман улмыжланак, очыни, вашеш-ла нунат кочамым пагаленыт.

М.ИЛИБАЕВА.
Снимкыште: Я.Элексейнын уныкаже Галина Александровна.
(Фотом еш альбом гыч налме.)